

Házak, utcák, szomszédságok, örökségek a 17. századi Székelyudvarhelyen és határában

Előző lapszámainkban egy olyan, korábban nem közölt forrásanyagot indítottunk útjára, amelynek segítségével a 16. századtól anyaszékként (capitalis sedes) emlegetett Udvarhelyszék központja, Székelyudvarhely mezőváros 17. századi településszerkezete (határa, utcái, piaca, házai, kápolnái, lakói stb.) kerül az érdeklődő olvasó és nem utolsósorban a szakma számára közvetlen megvilágításba. A forrásokból megismert új adatok hozzásegítenek ahhoz, hogy a város fejlődéséről, társadalmáról, mindennapi életéről a még hiányos ismereteinket bővítsük, ugyanakkor ahhoz is, hogy a régészeti kutatások nyomán elért eredményeket „színesítsük”. Akárcsak az előző rész esetében, az udvarhelyszéki törvénykezési jegyzőkönyvekből kiemelt és témakörünk szerint csoportosított szövegrészeket helyesírásunk mai szabályainak megfelelően gondoztuk, indokolt esetben megőrizve a régies nyelvezet sajátosságait is.

Adattár
(3. rész)

1616

„Udvarhelyi Barabás Mihály szabaddítatja magát ugyan udvarhelyi Nagy Mátyás tilalma ellen az udvarhelyi határon, *Kuvar* nevű helybeli szántóföldébe.”¹

„Udvarhelyi Borbély István szabaddítatja magát az örökségbe, melyben most lakik *Kézdi Mihály* udvarhelyi tilalma ellen.”²

„Udvarhelyi Kósa György szabaddítatja *Bethlenfalva* felől egy darab szénafűvet csóva [tilalomjel] ellen, *Pálosi János* szántóföldre mellett valót, szabaddítatik.”³

„Not: Anno 1616. die 29 Maius [Jegyzés: 1616. május 29. napján]. Bögözi András uram jegyzeti, hogy mely régi helyét, *kamarácskáját* az vár ka-

puja előtt belől építette volt, mivel az a városi uraim számokra jutott rész között vagyon és az városiak ki akarák mostan onnan ökegyelmét tudni, el akarván venni az megmondott kamarát. Bögözi uram törvényre támasztá, a vice uraim előtt dologát allegálván [felhozván], hogy az várbeli helyeknek felosztásakor az városi akkori bíró, Sebestyén András helybenhagyta és engedte Bögözi uramnak az megnevezett kamarát.”⁴

Lakatos Jánosné Anna, udvarhelyi: „Láttam, hogy az I. [inctus = alperes, Borbély András] fia az *A. [actor = felperes, Draga Farkasné Vay Zsuzsanna] kapujának* eleibe mentek vala pálcákkal, annyok eleibe, a *piacról* hogy megtért vala annyok, s hazavivék [...]”⁵

Balassi Mihályné Petki Erzsébet asszony, Keresztúrszékben, véckei: „Azért hívtam törvényhez az Inctus [Csiszár Mátyást, Udvarhely városában lakót] kegyelmetek eleibe ez jelen való 1616. esztendőben, Szent Gergely nap tájat, találtam meg kezénél *atyámtól maradt örökségemet*, mely vagyon in sede Udvarhely, ugyan Udvarhely városban, vicinussa [szomszédja] egy felől *Sámbokréti Miklós öröksége*, más felől az *Inctus [Csiszár Mátyás] háza öröksége*, kiben *Gábor András lakik*, ez az örökség az *atyámról, Petki Istvánról maradt rám, mint vérre*, ha valamely bizonyos vérnek az Inctus pénzt adott rá, hitesse meg velem, kész vagyok pénzt letenni.”⁶

Borbély István és felesége, Kata asszony: „Azért citáltuk az Inctust [Kézdi

György özvegyét, Kata asszonyt] kegyelmetek eleibe ez elmúlt 1615. esztendőben, nagykarácsony nap tájat, hogy azon esztendőben és nap tájat Udvarhely városában, egy felől *Szabó Bálint háza*, más felől *Székely István háza*, harmadik felől *Botos utca* szomszédságában, Udvarhelyszékben, házunkra jött, minden vétek nélkül feleségemre támadott, ütötte mind magát s mind leányunkat, Erzsókot [...]”⁷

1617

Tordai István és felesége, Kata asszony, ki most Kolozsvárt, Kolozs vármegyében lakik, jóllehet Székelyudvarhely városában, Udvarhelyszékben is házuk van: „[...] mert az elmúlt üdökben, úgymint az elmúlt 1615. esztendőben, Szent Máté apostol nap tájat mulatunk vala bizonyos atyánkfiak jó emberünkkel asztalnál az *Új utcában*, *abban a házban*, melyben akkor *Szöcs Gáspár lakik vala*, most pedig *Kalmár Mihály lakik*, mely háznak vicinusi egyik felől *István deák házok*, adófizető házok mind, mely ugyan az fenn megmondott városban és székből vagyon [...]”⁸ „Azonban egy kannát borostól hozzám, Tordai Istvánhoz hajíta az I. [Iromos Péter felesége], azután az kenyeret is hozzám hajítá, az asztalról tálat, tányért, gyortyatartót [gyertyatartót], mindent valami ott vala. Az szemöldökömöt leszakasztá az kannával való ütessel, az vas gyortyatartóval fejemről ptyolat keszkenőmöt leüté, két helyen nagyot szakada, fejemet betöré, tőmöt [hajtű] is leüté. Immár az asztalt fordítja vala ránk.”⁹ „Mindezek felett ezt is cselekedte az I. [Iromos Péter] rajtam, hogy 10 szál karó fáimot vitte vala el az elmúlt 1600. esztendőben, Szent Ferenc nap tájat *háznak udvaráról*, mely Székelyudvarhely városában, az *Piac szer utcában* vagyon, melynek vicinusi

egy felől ugyan az I. nemes háza, más felől *Fazakas Tamás* contributarii ordinis [adófizető renden lévő] háza, mely 10 szál fa ötven pénz ára vala, megígéré, de meg nem adta az árát.”¹⁰ „[...] az elmúlt 1615. esztendőben, úrnapi tájat egykor házunk eleibe jöve, melyet vicinusival, székivel megneveztünk, az *udvarkapunk* mellett, az *Nagy János* contributarii ordinis [adófizető renden lévő] háza mellett, az *Piac utca szerben* jöve előnkbe [...]”¹¹ Viszont az fenn megírt 1615. esztendőben, az úrnapi sokadalomkor egy vasnyársat kért vala tőlem ki az csíkszéki, karcfalvi Holló János pecsenyesütni, mondá, hogy látja, nem fér el az én tüzemnél, az szomszédni viszi, elvivé, megsüték a pecsenyét, az nyárs ottmarad az Ik. [inctusok] házoknál.” „[...] az I. [Iromos Péter] háza mellett való kertemben, szintén a *Piac utca* széliben, az fenn megmondott városban és székben való *tők majorságomat* látám, hogy meg kezdett fonnyadni. Minthogy az I. felesége láttam s tudtam, hogy haragos rám, gonoszul hozzá mondom, hogy ő cselekedte, 28 szálat metéltek vala ki benne [...]”¹²

„Csikban, Szépvízen lakó Szabó Menyhátrné Erzsébet, ki *Udvarhely városában is lakik*, Udvarhelyszékben.”¹³

„I. Fazakas Tamás [az] *Új utcában* és Fazakas Mihály [a] *Malom utcában*, adófizető rendek, mindkét felek Udvarhely városiak, Udvarhelyszékben.”¹⁴

Horvát Gergely és felesége, Timár Zsófia asszony, nemes emberek: „[...] ezen esztendőben, úrnapi tájat éjjel Basa Gergely jöve volt házunkhoz *Udvarhely városa közt*, az ország után, és valamire való gondolatokban az Inctusok [az al-

peresek] utána indultak, és a *Szász Tamásné Magyar Kata s Morgondai János amely házban lakik*, azoknak szomszédságokban, Udvarhely városában, Udvarhelyszékben hozzáütnek Basa Gergelyhez, kiverik kezéből pálcáját, és hogy semmi kezében nem volt, azután elfutamik előttök, s a *magunk házunknak eszterhéja alá állván, az ország uta felől, mely út Udvarhely vára eleibe megyen*, házunknak kapuja be lévén zárolva, nem jöhetett be, az Inctusok pedig hozzávágván magunk házunk alatt keppel [lándzsafajta], úgy találták Basa Gergelyt, hogy a mián történt halála, akkor házunknak zsendelyében is egy darabot kivágtak, mely házam vagyon Udvarhely városában, Udvarhelyszékben, *vicinussa egy felől Lukács deák és Basa Andrásné Anna kertek mellett az vár felé menő ország uta, más felől az város közt alá folyó Varga-patak*.”¹⁵

Basa Balázs udvarhelyi: „Az sokadalomkor *György deák hircsomáján* hogy mulattunk volna, haza akaránk oszlan, az ház előtt találók Fazakas Tamást a városunk több őrzőjével, gyortya kérni visszatérék György deákni, míg kijövék, addig Basa Gergely és az őrzők egybeszóalkoztanak, Basa Gergelyt meg is fogták érte, *bíró házához, Szász Lukács*hoz vitték, s meg is szabadult volt, amíg én is odaérkezém [...]”¹⁶

Kolcsár Péter, udvarhelyi adófizető: „Én is *városőrző* valék a sokadalomkor, külön jártam Fazakas Tamáséktól, mikor a Horvát Gergely fián a sebet ejteték. Tudom, hogy az őrzők közül Karasia Péternél egy kep [lándzsafajta] vala, rövid nyelvű, Kolcsár Bálintnál dárda vala. Mikor én a *bíró házához* juttam vala, ott vala Fazakas Tamás [...]”¹⁷

Cikkünket a Márton Áron téren nemrég előkerült régészeti leletekkel illusztráltuk. A felvételeket Nyárádi Zsolt régész készítette.

Kis Mihály János, udvarhelyi adófizető: „Én is egyik lévén az *őrzők* közt, mikor *György deák háza* felé jutottunk vala, találók Basa Gergelyt, Basa Jánost és Basa Balázst, inté őket Fazakas Tamás, hogy szállásokra menjenek, mert meg vagyon a királybíráktól hagyva, hogy megfogják azokat, az kik később járnak a városon.”¹⁸

Rápolti Miklós Katalin, udvarhelyi: „Amikor Borbély János elvivé Borbély Andrásné, én az *Varga Ambrus háza előtt állok vala*, és az násznép halatára mondám, hogy az én bátyám, Borbély János viszi most a híres kurvát.”¹⁹

Sámbokréti Miklós nemes ember, Udvarhely városában lakó: „Tilalmat tettem volt az elmúlt 1616. esztendőben, pünkösöd nap tájat az I. [Oláh János adófizető] ellen. Tilalmamnak ezzel adom okát: Találtam meg egy *örökséget* kezénél, kire *házat* és *csúrt* csinált, mely vagyon Udvarhely városában, Udvarhelyszékben, kinek egy felől ugyan magam *puszta örökségem* vicinussa, más felől *István deáknak*, azon Udvarhelyt lakónak *öröksége*, ki most az Inctusnak vagyon zálogon.”²⁰

„Szász Lukács esküdt bíró, Fazakas Tamás, Csizsár András Udvarhely városa képében prókátorok által, sükei Nagy András által, kik in sede Udvarhely laknak, ezúton ingerálnak [avatkoznak bele]: Értik, hogy az az *örökség és ház Lukács kovácsé volt*, város adta volt neki, hogy város közé szolgáljon, ki oda is szolgált éltéig, *mely ház és örökség vagyon Udvarhely városában*, Udvarhely székben, *Drabant utcában*, vicinussa egy felől *Sámbokréti Miklós uram öröksége*, ki *Vajda Istváné volt*, más felől *István deák öröksége*, melyet Oláh János bír. Értjük, hogy azt a megnevezett házát és örökséget magának akarná keresni, mely Sámbokréti Miklós uram is Udvarhely városában lakik, Udvarhelyszékben. Azért semmi okon azt neki nem engedjük, ez az oka, hogy *arról a házról, örökségről város közi szolgáltak, most is oda szolgál Oláh János, adót adnak róla város közé*, ez okon meg akarjuk tartani, hogy nemes

embernek város jószágát, földét nem adjuk.”²¹

Bögözi András, miklósfalvi, Udvarhely városában lakó: „Azért citáltattam az It. [Hegedűs Andrást, Udvarhely városi szabados embert] kegyelmelek eleibe ez jelen való 1617. esztendőben, pünkösdi nap tájat, nem tudatik mire való képest, megírt jobbágyomot [Kerekes Pálnét, Erzsébetet] Udvarhely városában, azon *Udvarhely várának árka mellett Bethlenfalva felé menő úton*, egy felől az *néhai Horvát Mihályné Kata asszony*, más felől is ugyan *Horvát Mihályné házának szomszédságában* az I., [...] olykor, mikor Erdély országa gyűlésben volt, azon gyűlésnek alatta utát megállotta, vascsákányával megverte.” „[...] ezen jobbágyomnak az I. házára ment, hatalmasul *házának ajtóját* leronította, magát kurvának szidta [...]” „Jobbágyom házának *Drabant utcában*, Udvarhely városában, Udvarhelyszéken vicinussa egy felől az *nemes Sámbockréti Miklós uramnak jobbágya háza*, más felől az *nemes Csiszár Miklós háza*, Udvarhely városiaké és székieké.”²²

„Csikszékben, Taplocán lakó Domokos György nemes ember jegyzeti, mint egy protestatit [tiltakozást] az nótáriussal, Pálosi Jánossal, hogy amiképpen *Udvarhely városában lakó Borbély Gáspárné Erzsébet asszony* azon Udvarhely városában lakó *Tordai István kezénél levő örökséget* perleni kezdette volt, és írt volt felőle Borbély Gáspárné Domokos György uramnak, hogy kijönne Udvarhelyre, hozná meg a pénzt azon peres örökségre, minthogy Domokos György uram a Borbély Gáspárné atyjának, *udvarhelyi néhai Faggyas Györgynek vetette volt zálogra*.”²³

„Udvarhelyi Horvát Gergely szabaddítatja ugyan udvarhelyi Basa Péter tilalma ellen az *néhai Basa Gergely örökségéből*, tudniillik a részéből, melyet Basa Gergely Horvát Gergelynek és gyermekeinek, Istóknak, Boróknak hagyott testamentumban.”²⁴

Pálosi János, Udvarhely városi: „Ezért citáltam az It. [Tiboldi Tamást, ugyan tiboldit] kegyelmelek eleibe törvényre ez jelen való 1617. esztendőben, Szent Márton nap tájat, hogy ökegyelme az udvarhelyi nemes Kosa Péter uramnak egy szántóföldére, mely Udvarhelyszékben, *Udvarhely határában*,

Csicser nevű helyben, egy felől Rápolti Miklósné Kata asszony, miklósfalvi Bögözi András uram jobbágya földé, más felől a magam szántófölde, harmadik felől *Mezei István uramnak, nemes embernek szomszédságában* vagyon (mely földé Mezei Istvánnak ugyan az én házamhoz járó, és zálogra vagyon Mezei uramnál is, így két képpen lévén én vicinussa tulajdonságra) [...]”²⁵

1618

„Márton, Udvarhelyt, *Csányi Imrén házában* lakó [...]”²⁶

Draga István: „Azért citáltam az It. [Nyerges Pétert] in anno praesenti 1618. [a jelen 1618. évben], Szent Pál fordulása nap tájat, hogy vagyon énnekem Udvarhely városában, Udvarhelyszéken egy örökségem az I. kezénél, vicinussa egy felől *Fazakas Gyurkó öröksége*, más felől az *nemes Péter Gergely öröksége*, harmadik felől az *ország uta*, mely *örökséget* úgy értettem, hogy az én ez világból kimúlt édesanyám, *Nyerges Ilona asszony ruházattáival, kőöntvényével vett* volt mástól, ki ugyan Udvarhely városában, Udvarhelyszéken laktott; az örökséget az anyám életéig békességesen bírta.”²⁷

Mezei Istvánné Benke [Ilona]: „Azért híttam törvényhez az It. [Bencze Jánost, homoródszentmártonit] kegyelmelek eleibe ez jelen való 1618. esztendőben, őszi Szentkereszt nap tájat, hogy ezen 1618. esztendőben, süket hétfő nap tájat az *néhai vitézlő Udvarhely városi, udvarhelyszéki Székely István uramnak ökelmének halálának idején* ment az I. *Székely István uram házához* (mely Udvarhely városában, Udvarhelyszékben, egy felől az *nemes Kosa Péter uram feleségének, Luca asszonynak háza, öröksége*, más felől a *Botos utca és az közönséges piac szomszédságában* vagyon), és az *háznak, pincének kolcsait* kezéhez vévén, azon *háznak pincéjében* Gyulafejerváratt [Gyulafehérváron], ugyan Fejér [Fehér] vármegyében lakó nemes Csáki Boldizsárné Anna asszonyom leányának, Zsuzska asszonynak volt néminemű egyet-más marhákkal, ruhákkal megrakott ládája, mely ládát az I. az Székely István inasával, Körmödi Miklóssal, háczokival [hátszegivel], Hunyad vármegyével megnyitattott [...]”²⁸ „Ezalatt,

az én megesküvésemnek utána afféle marhákból hozza én kezemhez, az *siménfalvi, udvarhelyszéki vitézlő Székely Mózés uram jobbágyának, Udvarhelyszékben, Udvarhely városában levő házába*, ki a megholt Székely Istvánról szállott rá, kit vicinitásával megírtam, lakó *jobbágyának, Német Györgynek felesége, Kata asszony* avégre, hogy viseljek gondot azokra, adjam a tisztnek, Orbán István uramnak, ökegyelme adja Kornis Ferenc uramnak, hogy adassa Csáki Boldizsárné kezébe.”²⁹

Német György, Udvarhely városában lakó, Székely Mózés uram jobbágya: „Mikor Székely István uram meghala, felöltöztetők és *mindeneket valamik az házban valának a pincébe alá takarítánk* Szász Péterrel és az inassal. Annak utána én az *pincére lakatot veték* és megizeném Kornis Ferenc uramnak, hogy megholt Székely István uram. Reggel virradva Bencze János és Horvát János jövének oda, mondá Bencze János, hogy uram engemet azért küld ide, hogy mindenekhez hozzá lássunk, hogy a háznál valami tékozlás ne essék. Az *pince kolcsát* éntőlem elvevé, önála állott, az mikor a pincébe be kellett mennem valamiért, ő bocsátott be. Az *háznak kolcsai* is nála állottak. Egykor az pincébe kellett mennem, Mezei Istvánné és az inas utánam jövének az pincébe, kérének engemet, hogy engedjem meg, hadd nyissák meg az Zsuzska ládáját. Én azt mondtam, hogy nem engedem, mert Bencze János gondviselése alatt vadnak mindenek a háznál. Én kiindulék, Bencze Jánost az *grádicson* találám elől, ő is bemene a pincébe.”³⁰

Mihály János

1. Román Nemzeti Levéltár Kolozs Megyei Hivatala, Kolozsár. Udvarhelyszék Levéltára. F 16. Törvénykezési jegyzőkönyvek. II/6. 215.; 2. Uo. II/6. 216.; 3. Uo. II/6. 216v.; 4. Uo. II/6. 204, 204v.; 5. Uo. II/6. 328.; 6. Uo. II/7. 41.; 7. Uo. II/7. 86.; 8. Uo. II/4. 59.; 9. Uo.; 10. Uo. II/4. 61.; 11. Uo.; 12. Uo. II/4. 62.; 13. Uo. II/6. 212.; 14. Uo. II/6. 321.; 15. Uo.; 16. Uo. II/6. 321v, 322.; 17. Uo. II/6. 322v.; 18. Uo. II/6. 323.; 19. Uo. II/6. 329v.; 20. Uo. II/6. 331.; 21. Uo.; 22. Uo. II/6. 365.; 23. Uo. II/7. 156.; 24. Uo. II/7. 164v.; 25. Uo. II/7. 343.; 26. Uo. II/7. 18.; 27. Uo. II/7. 252.; 28. Uo. II/7. 318.; 29. Uo. II/7. 345.; 30. Uo. II/7. 347.